

Сходження на Олімп¹

Олімп... Здавалосьь, не був тут вічність. Тепер кожен крок на нього викликав біль. Дорога – сохрани Господи!

Так було завжди. Особливо в таку пору, коли в полудне попустить, а вночі замерзне. Тоді, як казав Микола, паламар з церкви Трійці, що на Ринку, одне пропаденіє. Він так само з Олімпу і той шлях на той Олімп і з нього мусив робити щодня як влітку, так і взимку. А ще як бахурня вичовгає, поробить слизгавки, то людина, аби як уважала, то мусить послизнутись і впасти. Чи не один при тому ламав ноги та руки?

Деякі мудріші поробили з грубого дроту «раки» на ноги й ходили, як добре підкуті коні. Не слизгалися. Але то тільки деякі. Більшість ходила на Олімп не підкута. Старі чекали, аби надїхали якісь сани і підвезли би їх, але то траплялося не так часто і мусили бідні люди (дідо казали *воленс-ноленс*²) кочувати наверх «о соб-ственних силах», як казав той же паламар, царство йому небесне!

Для Федя, дідового слуги від коней, в таку пору, як сьогодні, було повно роботи. Зривайся вдосвіта, хапай відро з попелом і посипай від хвіртки аж до самого низу, бо дідусь, отець Михайло, йде до церкви правити, а був він людиною в тілі, міг би послизнутися, а на біду багато не треба. Одного відра попелу замало, і Федь ішов за другим. «Та я на то не настарчу, – сварилася служниця від покоїв і кухні Мариня. – Та хоть троха лиши того попелу на відзолювання, бо треба досипати до жлукта. Та май хоч трохи совісті, чоловіче! Свята надходять, треба шось в хаті попрати!» Але де би її Федь, той що був від коней, слухав. Як тра, то тра!

¹ За допомогу в підборі матеріалів для написання цього розділу висловлюю подяку науковому працівникові Музею Богдана Лепкого у Бережанах Наталії Стрілець.

² Волею-неволею, хоч-не хоч (латин.).

Правда, не раз казав він отцеві, що треба би поставити поруччя при плоті, то би легше було в таку пору підійматися вверх на Олімп і спускатися з нього. Бо можна було би за то поруччя триматись. Але щось отець-дзекан (скільки раз тітка Дарія поправляла його і казала, що не «дзекан», а «декан», але, як кажуть, масти Федя медом, а Федь-Федьом, далі казав «дзекан») щось не дуже прихильно дивився на пропозицію Федя і той мусів, як приходила зима, запасатися попелом, аби було чим посипати дорогу. З самим снігом, що так само навалював вище колін, то легко було йому справитись. Мав зроблену з грубої дикти¹ шуфлю², таку зашироку, немаль на два лікті, оббиту знизу та з боків бляхою, з двома потужними держакми з ясеня, – і як розженеться з нею з горба, то тягне як плугом до самого низу. Коли хтось з хатніх в таку пору питався за Федьом, то Мариня відповідала, що пішов «ворати». Мариня до кожного слова, що починається з букви «о», прибавляла «в», тому й говорила «ворати», «вобрази», а не образи, «вогірки», а не огірки, а замість «говорити» казала «вогорити».

Не годен той попіл втриматися довше одного дня. Люди, а особливо ті гімназисти, що в бурсі напроти приходства, знесуть його ходаками вниз аж на Ринок, а сусідські дітиська вичовгають, хоч не раз і Федь і Мариня, як бачать, що вони роблять слизгавку, то вибігали з хати і сварили, але то мало допомагало. Діти, як горобці, порозліталися, а за хвилию знову за своє. «Діти є діти! – казала тітка Дарія, дідова наймолодша донька. – Най слизгаються, бо тільки їхнього. Вліті не будуть».

Весною, як почнуть танути сніги, то вниз течуть потоки з попелом. Сміються тоді бурсаки і кажуть, що з Олімпу тече амброзія.

Боже, як то все було давно! Як пізніше йому лише зрідка доводилось підніматись на той Олімп. Все якось не випадало. Не було коли. Йому вже шістдесят, років зі сорок минуло, як закінчив гімназію, а так ніби ще вчора сидів за лавкою. Шукав за тою лавкою, за котрою міг би сидіти Маркіян Шашкевич. Дідо про нього багато розповідав, а тітка Дарія час від часу, як надходила вечірня година, то любила наспівувати його «Цвітку дрібную». Лавки були старі, всі однакові,

1 Фанера

2 Лопата

служили не одному поколінню, деякі були з повирізуваними та по-вишкрябуваними написами, які увіковічували імена тих, хто сидів за ними, але лавки, за якою сидів Великий Марк'ян, не знайшов. А так хотів...

Був у третьому класі гімназії, коли в останній день лютого 1887-го не стало діда. Хоч би де словом згадав про той день і похорон у «Казці мого життя»! Ніде ні найменшої згадки. Про смерть діда повідомило тільки «Діло» від 17 лютого за старим чи 1 березня за новим стилем 1887 року, нагадавши, що відійшов він на 69 році життя і 45 році священства. Був вислуженим деканом і консисторським радником, а у випуску від 24 лютого/8 березня часопис розповів про похорон, а десь аж через місяць надрукував подяку членів родини за участь у похороні та висловлені співчуття.

Біль був таким великим, що не мав сили в жодному своєму творі згадувати про той день, що змінив життя всіх, хто був на Олімпі, який довелося залишити для наступного декана. Щоправда, тимчасом наступником діда був отець Михайло Соневецький, гімназійний катехит. Він змилосердився над осиротілою родиною і дозволив їй ще рік мешкати на Олімпі. Потім тітки винайняли помешкання в Ринку, і Богдан жив з ними. Відтак вони роз'їхалися по родині, а він жив на стації, як жило більшість гімназистів. На Олімпі відтоді засіли інші «боги»...

До десятої річниці відходу дідуся о. Михайла Глібовицького родина вибудувала йому гарний гробівець, і в урочистій обстановці перенесли туди його тлінні останки. З цієї нагоди зібралася у Бережанах вся велика родина. Відправу провадив новий декан о. Теодор Кордуба в асисті о. Михайла Соневецького, о. Михайла Мосори з Поручина, в якому перед тим був парохом його батько о. Сильвестр Лепкий. Гарну промову про діда виголосив о. Теодор Кордуба, розчулив усіх присутніх до сліз. Про це перепоховання опісля писав часопис «Діло» у №84 від 16/28 квітня 1896року¹.

Коли жив на стації, то завжди з нетерпінням чекав того дня, коли за ним з Поручина прислав батько віз, і він, щасливий, їхав

¹На родинному гробівці були встановлені металеві таблички поховань. На жаль, після Другої світової війни вони були знищені, що й стало причиною того, що тепер ніхто вже не пригадує, де був гробівець, в якому був похований о. Михайло Глібовицький.

на Різдво та Великдень, а відтак на довший час на літні вакації, до рідного дому. Нелегка була ця дорога. В розкаль, навесні, як їхав на Великдень, віз тонув у болоті, і часом треба було з дому висилати ще пару коней назустріч, бо одна пара не витягнула би того воза. Взимку було легше. Але одного разу, пригадав, на скруті його, закутаного в бараницю, викинуло з саней. Сніги були такі великі, що поки випорпався наверх, саней вже не було видно. Не міг пройти навіть кілька кроків по тому снігу...

Фірман (а то був Федь) через якийсь час зауважив згубу і повернувся за ним...

Поручин був за дві милі на північний захід від Бережан і разом з селом Біще, де була дерев'яна церква Сладкоспівців Романа та Давида, творили одну парохію. Церква була знищена в Першу світову війну і на її місці збудована нова мурована церква рівноапостольних Бориса і Гліба, але головною залишалась дерев'яна церква Святої Параскевії, збудована 1728 року. Після смерті тутешнього пароха о. Йосифа Макогонського 4 березня 1879 року сюди не вельми хто зі священників рвався їхати, бо був Поручин справжньою закутиною. Отець Йосиф Макогонський був 1806 року народження, в Поручині служив із 1840 року, доводився добрим приятелем дідуся, часто відвідував його в Бережанах. Після нього на парохію прийшов о. Ізидор Кисілевський, але батько, дбаючи за здоров'я сина та бажаючи бути десь ближче до Бережан, домовився з отцем Ізидором про обмін парохіями. Так отець Кисілевський перебрався на парохію в Крогулець (чи Крегулець, як казали люди і писали документи), де успадкував добре загосподарене обійстя і де служив до самої смерті, 13 липня 1925 року. А батько 1881 року перебрався в Поручин, де правив до 1892 року, заки Богдан не скінчив гімназію, і аж тоді перейшов на парохію у Жуків.

Оте кожне «тихе село в ярі над потічком», що в повістях «Веселка над пустирем» та «Під тихий вечір», як твердив брат Левко, – це справжня закутина, Богом і людьми забутий Поручин. Далеко від шляху, від повітового центру, Бережан, староства, повітового суду, податкового уряду та пошти.

Належало оте «тихе село в ярі над потічком» до володінь графа Потоцького, доброго знайомого діда Михайла Глібовицького. Приїздив до нього в гості, коли бував у цих краях на ловах. У лісах

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

водилась тьма-тьменна кабанів, і село воювало з ними всіма можливими і неможливими способами, бо любили ті кабани (їх звали диками) поля з картоплею і своїми кликами переорювали землю, мов плугом. Замість пана у селі сидів вірменин Сабатовський, з яким треба було вирішувати різні питання. Економ Сабатовський розжився на майні свого господаря і став, як казали в селі, «паном на всю губу». Потоцький знав, що Сабатовський користує з його майна, як свого власного, але міняти його на когось іншого не хотів, бо той поки «запаніє», буде красти ще більше.

Село було багате, своєму пароху давало в користування 64 морги орного поля, 27 моргів сіножатей, до того ж мало воно ще й свій чар. Сховалось поміж двома горами, серединою протікав безіменний потічок, що ніс повільно свої води до знаменитої й оспіваної опісля в січових піснях Золотої Липи, а та далі несла ті води до Дністра. Весною гори, між якими розкинулось село, вкривались фіалками, про які в піснях співали, що вони, ті розквітлі фіалки, затьмили все навколо. І ходила збирати їх сирота, а низом під тою горою ходив її миленький. Кликала вона його до себе на любу тиху розмову...

Не поспішав зі своїми водами потічок. Серединою села плинув, сонливо плюскотів. А чого поспішати? Почекає трохи Золота Липа, а з нею і Дністер. «І поручинські селяни теж такі, – згадував Левко Лепкий у доповненнях до братової книжки «Казка мого життя». – Вони якись тихі, задумчиві, хоч роботящі та повільні. Їм не спішно. Час не втіче! Врешті, нічого спішитись. Жили, як і їх предки, – все одно до смерти. Новаторства не знали. Одягались по-давньому – в сукмани вишивані, з «богородицею» на плечах (курмани по-їхньому), носили грубі льняні сорочки з біломереживними ковнірами, жінки з вуставками; жінки й дівчата ходили в спідницях-димках і крупного краму не знали». Час від часу приїздив жид-димкар та горлав на все село: «Димки вибивай!», і жінки збігались з полотнами, аби на них вибити взір. Кожна хотіла такий, аби його не мав ніхто інший. Тому й мав димкар з собою цілий віз тих дощок з узорами.

Зберігало село й давні обряди та звичаї. На приходство старе та тісне сходились люди, аби на Різдво заколядувати своєму отцю, побажати щастя, здоров'я та всякого добра від Різдва до Воскресення, від Воскресення до Вознесення, від Вознесення до сто літ, поки їм пан Біг призначив вік, у небі стояти, корону тримати.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

До смерті не забуде той Поручин, який навчив його любити Поділля, сином якого буде себе вважати і стверджувати, що саме отой тихий сум його полів виколисав його, Богдана Лепкого, поезію. Ніколи не забуде добрих сусідів і при кожній нагоді буде згадувати Семка Бідного, дяка Янчинського, змальованого в «Оповіданні дяка». На давніх княжих воїв був подібний. Найріднішим для нього було й оте старе приходство, яке провівав вітер і хитав ним, а воно стогнало і скаржилось на старість.

На горбах навколо села росли різні кущі, ліщина, яка обдаровувала людей щедро своїми лісковими горіхами. Там росла дика рожа – шипшина, яку селяни називали «ечі-печі». Батько ті «ечі-печі» викопував, садив коло хати, щепив і вирощував нові сорти рож, які перетворювали старе приходство в диво, яким не могли налюбуватись селяни, а часопис «Діло» у 179-му числі від 7/19 липня 1889 року повідомляв своїм читачам, що отець Сильвестр Лепкий з Поручина виплекав дивну рожу з золотими листочками і рожевим цвітом.

Їмость вчила селян пекти, варити, вести економно господарство.

Саме в тій глухій закутині вперше до Богдана Лепкого заговорила муза. «Як стемніло, – згадував Левко Лепкий, – то при «мільовій» свічці батько читав Шекспіра. Це була його улюблена лектура. Брат уже тоді несміливо пробував пера, а батько, що сам деколи писав вірші «про домосуа»¹, понад усе ставив драматургів і на брата впливав, щоб теж так захоплювався Шекспіром. Тому брат попробував раз написати драму «За хлібом». Вона йшла в нашому театрі в дев'ятдесятих роках».

Ще згадає брат: «Поручинські настрої мали окремих вплив на брата в його юних літах. Через призму Поручина він дивився завжди на наше село й тужив за ним.

«Ах, ті поручинські ночі! – говорив не раз. – Пізно по вечорі посідаємо отак під шпихліром – і не надивитесь. Небо й земля заслухані в цю містерію дивних часів. Ні вітрець ми шиберне, ні листок не шелесне. Тихо, лиш потічок хлюстить, вилискує до місяця крізь верби. Часом звізда пролетить десь там понад церквою, і тоді вартовий відізветься: «Бердо... осторожне з вогнем!..» Спросоння відповість йому сова на двірській липі. І знову тиша молитов-

¹ Для домашнього вжитку (латин.).